

Osvobození od dalších povinností

1. srpna r. 321 (?) po Kr. Adresováno prefektu pretoria pro Itálii (?)

Císař Konstantin Augustus Volusiánovi. Prikazujeme, aby lékaři, *gramatikové a jiní učitelé věd* byli i s věcmi, které v městech drží, od veřejných břemen osvobozeni a aby zastávali čestné úřady; rovněž zakazujeme pohánět je před soud nebo jim činit příkoří, takže bude-li je kdo obtěžovat, musí odvést do státní pokladny sto tisíc nummů³⁸), vyberou je úředníci (roční) nebo quinquennálové³⁹), sice budou této pokutě vystaveni sami. Dopustí-li se na nich bezprávi otrok, nechť je svým pánem zmrskán před tváří toho, komu ublížil, nebo bude-li pán souhlasit, ať odvede do fisku⁴⁰) 20 000 nummů, přičemž bude až do splacení toho obnosu v zástavě otrok. Rovněž jim nařizujeme vyplácet jejich mzdy a platy.

Dovolujeme jim zastávat čestné úřady, budou-li chtít; proti jejich vůli je nenutíme.

Op. cit., s. 498–499.

Osvobození od dalších povinností

27. září r. 333 po Kr.

Císař Konstantin Augustus lidu. Potvrzující dobrodiní předešlých božských vládců, prikazujeme, aby lékaři i *učitelé věd*, jakož i jejich manželky a děti byli osvobozeni od každé služby a všech veřejných povinností, aby nebyli odváděni na vojnu, aby k sobě nemusili brát hosty⁴¹) a aby neplnili žádnou povinnost, tak aby mohli mnohé snáze vzdělávat v ušlechtilých oborech a zmíněných vědách.

Op. cit., s. 499.

LITERATURA

- Borecký, B. a kol.: Antická kultura. Praha 1961.
Grant, M.: The World of Rome. London 1960.
Jirani, Ot.: Slovesné umění starého Říma. Praha 1925
Mała encyklopedia kultury antycznej. (Red. Z. Piszczek.) Warszawa 1968.
Mattingly, H.: Roman imperial civilisation. London 1957.
Stiebitz, Ferd.: Stručné dějiny římské literatury. Brno 1967.
Svoboda, L. a kol.: Encyklopedie antiky. Praha 1974.
Šusta, J. – Groh, V. – Dobiáš, J. – Sommer, O. aj.: Dějiny lidstva II, Římské imperium. Praha 1936.
The Oxford Classical Dictionary. (Vyd. M. Cary, J. D. Denniston a další.) Oxford 1949.

I.3. HEBREJSKÁ VÝCHOVA

Mojžíš, první prorok a učitel Izraele, vystoupil na horu Sinaj, aby tam přijal veškerou Tóru, písemné i ústní učení, od Hospodina a pak ji sám předal svému lidu. První židovský prorok je tedy i prvním učitelem, rabejnu, a židovský lid jsou jeho žáci. Tradice tak již na samém počátku dějin Židů spojuje proroctví

³⁸) nummus aureus – zlatý Konstantinův – 100 sesterciů (4,55 g zlata)

³⁹) quinquennál – na pět let volený funkcionář kultovních kolegií

⁴⁰) fiskus – císařská pokladna zřízená patrně již Augustem

⁴¹) Lékaři a učitelé věd byli osvobozeni od ubytovací povinnosti císařů a císařských úředníků.

s učitelstvím a na žebříčku hodnot stává na samý vrchol studium a vzdělání. Ne však v profánním smyslu slova. Předmětem studia je Boží zákon – Tóra – která je největším darem a největším projevem milosti Boží vůči svému vyvolenému lidu a jeho prostřednictvím i vůči všemu lidstvu.

Studium není v židovském pojetí chápáno jako prostředek k dosažení nějakého cíle, ale je samo cílem, je celoživotní náplní a končí teprve tehdy, když hmotný člověk přejde z tohoto světa, olam ha-ze, do světa budoucího, olam ha-ba, v němž si místo připravil plněním Božích příkazů, micvot, z nichž nejpřednější je pilné studium a osvojování si Tóry: „Kdo si osvojil Tóru – ten má život na budoucím světě“ (PA 2/8). „Rabi Tarfon řekl: Den je krátký a práce je mnoho, dělníci jsou liknaví a mzda je hojná a hospodář naléhá. Říkával (také): Tu práci nemusíš dokončit, avšak ani s ní nesmíš o své vlastní vůli přestat. Jestliže jsi hodně studoval Tóru, dostane se ti hojná mzda. Pán tvých činů je věrný a obdržíš od Ného mzdu za své konání. A měj na paměti: spravedliví obdrží svou odměnu na budoucím světě.“ (PA 2/20,21).

V ranní modlitbě si denně připomínáme: „Tyto jsou věci, které člověku poskytují požitky na tomto světě a základ mu zůstane pro svět budoucí. Tyto jsou: Ctění otce a matky, skutky milosrdenství, pilná návštěva školy a modlitby ráno a večer...“ (Sidur, Birchot ha-šachar str. 7). Úhelným kamenem židovské bohoslužby je vyznání víry „Šma“, v němž zaznívají i tato slova: „Milovati budeš Hospodina, Boha svého, z celého srdce svého a z celé duše své a ze vši síly své! Nechtí jsou slova tato, kteráž Já přikazuji tobě dnes, v srdci tvém. Vstěpuj je dětem svým a rozmlouvej o nich, když sedneš v domě svém a když půjdeš cestou, když lehneš a když vstaneš.“ Tak již v textech každodenních našich modliteb jsou uváděny dva sloupy vzdělávání (dvě centra vzdělávání) – rodina a škola.

Zpočátku to byla asi jen rodina, kde děti získávaly své vzdělání. Zůstala pro ně zdrojem prvního poučení i tehdy, když vedle ní začaly působit i organizované školy. Není snad jediného významného židovského učence, v jehož životopisu bychom se nedočeli, že první krůčky ve svém vzdělání podnikal pod laskavým vedením svého otce.

První školy byly založeny již asi v době před babylónským exilem zejména u jeruzalémského chrámu, kde působili levité jako tradenti učení a současně vyučovali lid Tóře: *O Lévim pravil...Oni dbali na Tvou řeč, zachovávali Tvou smlouvu. Budou vyučovat tvým právům Jákoba a Tvému zákonu Izraele....*, (Dt. 33/8–10).

Z exilu si Židé přinesli již téměř formulovanou Tóru, která byla později kanoizována a uznána jako „magna charta“ židovského společenství, v jehož čele stál sbor proroků a učitelů – *nevi'im ve-sofrim* – zvaný *Velké shromáždění, Bejt kneset ha-gdola*. Poslední proroci v něm předávají Božího ducha učitelům, kteří vycházejí mezi lid a učí. *Sofrim* nejsou písaři, opisovači litery nějakého mrtvého a stmulého zákona vytvořeného lidmi minulých generací a zanikajícího s nimi. Jsou to znalci živého zákona Božího, jeho nositelé a interpreti, odhalující v něm stále nové a nové, dosud skryté aspekty. Tóra se tak stává pramenem veškerého lidského vědění a štěstí (Josef Flavius, *Ant. IV, 8, 12*), slouží žákům jako předmět

neustávajícího studia: „*Obracej ji sem a tam, neboť vše je v ní, s ní prohlédneš, zestárni s ní a schradni s ní a neodchyl se od ní, neboť není nic lepšího kromě ní*“, prohlašuje učenec jménem *Ben Bag Bag*. (PA 5/26). Tóra poskytuje odpověď na všechny otázky, které si žáci kladou a je prostředkem pochopení zázraků Božích, tedy celého stvoření. „*Otevři mi oči, ať mám na zřeteli divy ze Zákona Tvého*“, říká žalmista (119/18).

Od shromáždění, na nichž lid naslouchal slovům *Zákona*, vedla přímá cesta k vytvoření skutečného organizovaného školství. Po mnoha pokusech bylo nakonec konstituováno několik let před zničením II. chrámu Římany roku 70. o. l. na základě ustanovení velekněze *Jehošu'i ben Gamaly*. První židovské základní školy byly udržovány ve spojení se synagogami a rodiče byli povinni posílat do nich chlapce, kteří dosáhli věku 5–6 let, nezřídka se však výuky zúčastňovaly i děti mladší. Dívky zůstávaly v péči rodičů a někdy je vyučovali doma i soukromí učitelé. Jeden učitel směl mít ve třídě ne více než 25 dětí a tam, kde jich bylo více, musel mít již pomocníka.

Při výuce byl důraz kladen na mravní výchovu. „*Zlý pud ovládá člověka od narození*“ čteme v talmudickém traktátu „*Sanhedrin*“ (fol. 91b), avšak „*pokud se Jisra'el zabývá učením, je schopen své pudy ovládat*“, dodává se v traktátu „*Avoda zara*“ („*Modloslužba*“, fol. 5b). Podle názoru učitelů Mišny a Talmudu bylo však užitečné spojovat studium Tóry s praktickým životem. Ideálem židovského učenice (a tedy i učitele) je ten, který studuje Tóru a vyučuje jí, avšak obživu získává tělesnou prací. „*Je vhodné spojovat studium Tóry s prací, neboť námaha vynaložená na obojí dává zapomenout na hřích. Avšak každé studium Tóry, které nedoprovází práce, nebude mít dlouhé trvání a skončí hříchem*“ – takto výše uvedenou zásadu spojení studia, výuky a fyzické práce vyjádřil *raban Gamli'el ben Jahuda ha-Nasi* („*Pirkej avot*“ – „*Výroky otců*“, 2/2). A v traktátu „*Kidušin*“ („*Oddavky*“, fol. 29a) se nachází výrok: „*Ten, kdo svého syna nevyučí žádnému řemeslu, učini ho podobným lupiči na cestách*“.

Studijními texty byla na elementární úrovni Bible, zejména pak *Tóra* (*Pět knih Mojžíšových*), z níž se děti učily číst a rozumět textu, který memorovaly nazpaměť (jeden verš denně). K dalším předmětům pak patřily základy psaní a liturgie (požehnání a modlitby). Poté, co chlapci absolvovali základní povinné studium, které trvalo pět let, nepokračovala pravděpodobně již většina z nich v dalším vzdělávání nějakým organizovaným způsobem.

Dalším stupněm výuky, který byl však určen pouze pro nadané děti, bylo studium *Mišny*, které trvalo také pět let a bylo založeno na memorování všech šesti oddílů tohoto kodexu judaistického práva.

Konečně chlapci, kteří dosáhli věku 15 let a projevil se u nich mimořádný talent a též touha po studiu, se mohli dále vzdělávat na talmudických akademiích, zvaných hebrejsky „*ješiva*“, aramejsky „*metivta*“, v nichž tvořila předmět výuky „*gmara*“, tzn. diskuse učenců *Jisra'ele* a *Babylónie* nad kanonickou *Mišnou* rabi *Jehudy ha-Nasiho*. Skupiny žáků *gmary* byly nepočetné a tvořily jádro tzv. „*talmidim*“, žáků učenců, kteří nikdy své studium nekončili.

Proporci žáků na jednotlivých stupních vyjadřuje výstižně následující výrok: „Tisíc jde studovat Bibli, sto jde studovat Mišnu, deset gmaru a pouze jeden z nich jde učit“ – pouze jeden z tisíce studentů dosáhl hodnosti „rav“ – učitel a tím nabyt cti i práva učit jiné.

Ediční poznámka

Následující soubor textů představuje názory mišnických a talmudických učenců na výchovu, výuku, učitele a žáky. Mnohé z nich však pocházejí z mnohem starších období. Texty zařazené do tohoto souboru byly vybrány z těchto pramenů:

- apokryfu „Moudrost Jesúse Siracha“ (Ecclesiasticus), který byl sepsán na počátku 2. století př. o. l.
- kanonické Mišny, jejíž text byl uzavřen zhruba v letech 200–250 o. l., obsahuje však velmi staré tradice, sahající před toto datum.
- Talmudu babylónského, jehož redakce byla provedena na počátku 6. století o. l., avšak stejně jako Mišna zachoval starší tradice.
- midrašů „Avot de-rabi Natan“ („Komentář k Výrokům otců od rabiho Natana“), jehož vznik je kladen do konce 6. či počátku 7. stol. o. l.
- midrašů „Berešit raba“ („Velký midraš ke Genesi“) ze 6. stol. o. l. a „Vajikra raba“ („Velký midraš k Levitik“), jehož vznik je kladen do téže doby.

Vybrané texty jsou řazeny tematicky podle jednotlivých problémů, o nichž pojednávají. Úvod k celému souboru tvoří „Chvalozpěv na moudrost“ z knihy Jesúse Siracha a „Chvála Tóry a jejího studia“ z traktátu kanonické Mišny „Pirkej avot“ – „Výroky otců“, ne proto, že by byly nejstarší, ale protože vyjadřují nejvznešenější cíl lidského bytí na zemi – získání moudrosti, jež člověku napomáhá přiblížit se Hospodinu.

V uvedených textech nenalezneme ucelené pedagogické zásady, metody a teorie. V duchu vlastním judaismu jsou to spíše postřehy jednotlivých učenců, získané dlouhodobou každodenní životní zkušeností. Mnohé z nich však právě proto zůstaly platné a užitečné až do našich dnů.

Získání moudrosti

(Moudrost Jesúse Siracha, kap. 6, 18/37)

Synu, od svého mládí se věnuj vzdělávání, až do šedin tak budeš nacházet moudrost.

Přistupuj k ní jako orač a rozsěvač a čekej na její dobré plody. Jen málo námahy na ni vynaložíš a brzy budeš jíst, co z ní vzejde. Nevychovanému se zdá příliš drsná, pošetilý při ní nevytrvá. Bude pro něho jako těžký zkušební kámen a nebude váhat ji odhodit. Moudrost je totiž hodna svého jména, vždyť přístup k ní mají nemnozí.

Poslechni, synu, a přijmi mé mínění, neodmítej mou radu. Vsuň své nohy do jejích okovů a na svou šíji navleč její obojek. Sehni se a nes ji na svých ramenou, její pouta neměj v ošklivosti. Přístup k ní celou svou duší a celou svou silou se drž jejích cest. Jdi po jejích stopách a ona se ti dá poznat, jakmile ji jednou pevně uchopíš, už ji neopouštíš.

Nakonec v ní najdeš odpočinutí a promění se ti v radost. Její okovy ti budou silnou ochranou a její obojek límcem slávy. Její jho je ozdoba ze zlata a její pouta purpurová šňůra. Jako roucho slávy si ji oblečeš a ověncíš se vítězným jásosem.

Synu, budeš-li chtít, dostane se ti vzdělání; oddáš-li se moudrosti celou duší, staneš se důvtipnějším.

Budeš-li rád poslouchat, mnohému se naučíš, nakloníš-li pozorně své ucho, staneš se moudrým.

Ocitneš-li se v zástupu starších, rozpozněj, kdo je z nich moudrý, a toho se přidrž.

Ochotně naslouchej každému vyprávění o Božích věcech a nedej si ujít žádný moudrý výrok.

Objevíš-li rozumného, přivstaň si a pospěš k němu a tvá noha ať vyšlape práh jeho dveří.

O Hospodinových příkazech přemýšlej a vždycky se bedlivě zabývej jeho zákony.
On posílí tvůj rozum a uspokojí tvou touhu po moudrosti.

Chvála Tóry a jejího studia
(Pirkej avot, kap. 6,1)

„Rabi Me'ir řekl: Ten, kdo se zabývá Tórou pouze pro ni samu, získá mnoho, ale nejen to – i samotný svět je hoden kvůli němu svého bytí. Je nazýván přítel, milovaný, milující Boha, milující lidi, působící radost Bohu, působící radost lidem. Odívá ho skromností a bohabojností, činí ho způsobilým být spravedlivým, zbožným, přímým a věrným, vzdaluje ho od hříchu a přivádí k záslužným činům. A lidé se těší z jeho rady a bystrosti, pochopení a síly, neboť je řečeno (Př 8/14): „Se mnou je rada i bystrost, jsem pochopení, se mnou je síla.“ A propůjčuje mu panovnickou moc a vládu a schopnost nalézání práva. A odhaluje mu tajemství Tóry a on se stává podobným prameni, který nikdy nevysychá, a stále mohutnějící řece. Přesto však zůstává skromným, shovívavým a odpouští urážky. A činí ho velkým a pozvedá jej nade všechna díla.“

Výuka dětí v rodině

V následujících diskusích je řešena otázka, na koho v rodině se vztahuje povinnost výuky potomků a v jakém rozsahu má být učební látka probírána. Text se nachází v traktátu baby-lónského Talmudu „Kidušin“ („Oddavky“), fol. 29a–30a.
Mišna, Kidušin, kap. 1, mišna 7.

„Všechny příkazy (týkající se) syna uložené otci – jsou povinností mužů a ženy jsou jich prosté.,,
Talmud, Kidušin, fol. 29ab, 30a.

„Co to znamená: „Všechny příkazy (týkající se) syna uložené otci“? ...Řekl rabi Jehuda: význam je tento: Všechny příkazy vztahující se na syna, které je pro něho povinen učinit jeho otec – jsou povinností týkající se (pouze) mužů a ženy jsou od nich zproštěny. Výrok Mišny se tedy shoduje s tím, co učí učenci mimo Mišnu, ale detailněji: otec je povinen syna obřezat, vykoupit ho, učít ho Tóře, obstarat mu ženu a vyučit ho řemeslu.“

„Z čeho vyplývá jeho povinnost vyučovat ho Tóře? Neboť je řečeno (Dt 11/19): „Budete je učit, vaše syny“. A z čeho vyplývá povinnost, že když ho nebude vyučovat jeho otec, musí se učit sám? Neboť je řečeno: „Budete (vy muži) je učit“, ale vyplývá to i z (druhé varianty) „Budete se (vy muži) učit“, neboť každý, kdo je povinen se učit, má i povinnost učit, ale ti, kdo nejsou povinni se učit, nemají ani povinnost učit. Z čeho však vyplývá, že matka není povinna se učit? Neboť je řečeno: „A budete je (muže) vyučovat“, případně „A budete se (muži) učit“. Každý, koho jsou povinni vyučovat jiní, je povinen učit sám sebe a tomu, koho nejsou druzí povinni vyučovat, není mu ani přikázáno, aby se učil. A z čeho plyne, že jiní ji (ženu) nejsou povinni učit? Neboť v Bibli je řečeno: „Budete je učit, vaše syny“ – „vaše syny“ a ne „vaše dcery“.

„V jakém rozsahu je člověk povinen vyučovat svého syna Tóru?“ (otázka má dva aspekty: 1. v jakém rozsahu učební látky, 2. v jakém rozsahu generací). Rav Jehuda odpověděl jménem Šmu'ela: příkladem je Zvulun ben Dan, kterého učil otec jeho otce Pismo, Mišnu, Talmud, halachot a agadot (náboženskopravní a nábožensko-vzdělávací ústní tradice). Proti tomu byla vznesena námitka: Když ho vyučoval Pismo, nemusel ho přece již vyučovat Mišnu?! A Rava k tomu dodal: Pismo zde znamená Tóru. Odpověď na námitku: Šmu'elova slova jsou dvojznačná – jako Zvulun ben Dan a ne jako Zvulun ben Dan. Jako Zvulun ben Dan – proto, že ho vyučoval otec jeho otce; ne jako Zvulun ben Dan, neboť ho vyučoval Pismo, Mišnu, Talmud, halachot i agadot a povinnost vyučování (v rodině) se vztahuje pouze na Pismo (podle Ravy: Tóru). A otec otce je povinen (vyučovat syna svého syna)? – Cožpak se neučí: „A budete je učit, vaše syny“? – a ne „syny vašich synů“, a jak bych tedy v tomto případě plnil „Sdělíš je svým synům a synům svých synů“ (Dt 4/9)? Toto je třeba chápat tak, že na každého, kdo učí svého syna Pismo (roz. Tóru) je nutno pohlížet tak, jako kdyby učil svého syna a jeho syna a syna jeho syna atd. až do konce generací!

– To je ve shodě i s následujícím názorem, neboť se učí: „A budete učit je, vaše syny“ – zde je řečeno pouze „vaše syny“ a z čeho tedy vyplývá „syny vašich synů“? (Protože) Tóra říká: „Sdělíš je svým synům a synům svých synů“. V tom případě, proč je v Bibli řečeno: „vaše syny“? – to je ve významu „vaše syny“ a ne (také) vaše dcery“.

Vznik organizovaného školství

Ličení je převzato z talmudického traktátu „Bava batra“ („Poslední brána“), fol. 21a.

Jehošu'a ben Gamala, kterému je připisována tradicí zásluha za vytvoření systému organizovaného školství, byl podle názoru židovského exegeta rabi Šlomo bar Jicchakihho (zv. Raši) jedním z velekněží v době II. chrámu. (ca. 63 – 65 o. l.)

„Vzpomeň v dobrém onoho muže, jehož jméno je Jehošu'a ben Gamala (Gamla), kterého kdyby nebylo, upadla by Tóra v Jisra'eli do zapomenutí. Neboť zpočátku tomu bylo tak, že ten, kdo měl otce, učil se od něho Tóře, ale ten, kdo neměl otce, se jí neučil. Je však požadováno: „Budete jim vyučovat“ (Dt 11/19). Nařídili tedy, aby v Jeruzalémě byli ustanoveni učitelé, neboť je řečeno: „Z Cijonu výjde zákon“ (Iz 2/3). Došlo však k tomu, že ten, kdo měl otce, byl přiveden do Jeruzaléma a učil se tam, ale ten, kdo otce neměl, do Jeruzaléma nešel a neučil se. Nařídili tedy, aby učitelé byli ustanoveni v každém z krajů země a aby do škol přivedli 16 – 17leté chlapce. Stávalo se však, že ten, na něhož se učitel rozhněval, odstrčil ho a odešel. Nakonec nastoupil Jehošu'a ben Gamala a nařídil, že učitelé musí být jmenováni v každém z okresů a měst země, a do škol musí být přivedeni 6 – 7letí chlapci.

Jakou důležitost přikládali učenci pravidelnému navštěvování školy, ukazuje následující úryvek z traktátu „Kidušin“ („Oddavky“) fol. 30a:

„Jednou potkal rabi Chija bar Aba rabiho Jehošu'u ben Leviho, který měl pokrytou hlavu levným šátkem a vedl jakési dítě do školy. Rabi Chija se obrátil na rabiho Jehošu'u s otázkou: Co znamená celý ten tvůj spěch, že nemáš čas se ani pořádně ustrojít. Na to mu odpověděl: Cožpak je to nepatrná a nedůležitá věc, když je o ní řečeno (Dt. 4/10): „Seznámíš s nimi své syny“ a hned poté (tamtéž): „den, který jsi stál před Hospodinem, Bohem svým, na Chorevu.“ Od té doby nadále rabi Chija bar Aba nikdy nepozřel svůj pokrm dříve, než by vyučoval nějaké dítě a tak přidal k tomu, co ho naučil včera. A Raba bar rav Huna nikdy nepojedl dříve, než odvedl nějaké dítě do učebny.“

Navštěvování školy je i tématem následujícího úryvku z mišnického traktátu „Pirkej avot“ („Výroky otců“), kap. 5, mišna 17: „Čtyři jsou typy těch, kdo chodí do učebny: chodí, ale nic nedělá, – má mzdu za chození, dělá, ale nechodí – má mzdu za konání, chodí a koná – zbožný, nechodí a nekoná – bezbožný.“

Komentář:

První typ žáků – pouze chodí do učebny, ale buď se vůbec nevěnují studiu, nebo mu nevěnují patřičnou pozornost a nenaslouchají, jak náleží, slovům učenců. I když však v učebně nic nedělají, přesto jim přísluší odměna za její návštěvu, neboť i to je příkaz sám o sobě, protože v učebně se nacházíme v atmosféře Tóry.

Druhý typ žáků – sedí doma, učí se a jsou ve svém konání úspěšní. Přísluší jim mzda za to, že se zabývají Tórou, ale ztrácejí mzdu, příslušející za návštěvu učebny.

Třetí typ žáků – jsou označeni zbožní, neboť přestože se zabývají Tórou doma a nepotřebují navštěvovat učebnu, chodí tam a sami sebe snižují, neboť jednají tak, jako by potřebovali ty, kdo v učebně sedí. Takoví lidé jsou zbožní, neboť konají více, než je přikázáno.

Čtvrtý typ žáků – jsou označeni bezbožní – neboť svým chováním jsou pravým opakem předcházejících a zlehčují tím Tóru.

Způsoby a metody studia

V následujícím úryvku z talmudického traktátu „Ta'anit“ („Půst“), fol. 8a, je zdůrazněna důležitost utříděných znalostí pro správné pochopení učební látky. Výklad vychází z interpretace biblického verše z knihy Kohelet 10/10.

„Reš Lakiš prohlásil: jestliže jsi se setkal s žákem, pro něhož je studium těžké jako železo a nechápe, jak je třeba, pak je to způsobeno tím, že nemá uspořádanou svou Mišnu (nemá ujasněny základní věci ústní Tóry), neboť je řečeno (Koh 10/10): „Jestliže se ztupila sekera a on ji nenaostřil“. Jaký prostředek nápravy pro něho existuje? – ať tráví mnoho času v učebně, neboť je řečeno (Koh 10/10): „Je nutno napnout více síly“. „Předností přípravy je moudrost“ (Koh 10/10) – a to tím spíše, když má svou Mišnu uspořádanou od samého počátku. Takovým způsobem pořádal reš Lakiš svou Mišnu čtyřicetkrát, podle počtu čtyřiceti dnů, během nichž byla předána Tóra, a teprve pak předstoupil před rabiho Jochanana, aby u něho studoval. A rav Ada bar Ahava pořádal svou Mišnu čtyřiašedesátkrát, podle dvacetičtyř knih Tóry, Proroků a Spisů a pak teprve předstoupil před Ravu, aby u něho studoval.“

Vedle důležitosti uspořádaných znalostí zdůrazňovali talmudičtí učenci důležitost důkladného studia a opakování prostudované látky, které zabraňuje zapominání nabytých vědomostí. Texty se nacházejí v traktátu „Eruvin“ („Spojení hranic“), fol. 54b a „Sanhedrin“, fol. 99a.

„Rava prohlásil jménem rabi Sechory, který svůj výrok převzal od rav Huny: Jaký je význam verše Písma (Př 13/11): „Jména snadno nabytá se zmenšuje, kdežto kdo shromažďuje pozvolna vlastní práci, tomu přibývá“. – Jestliže někdo studuje překotně, jeho vědomosti nevzrůstají, ale naopak ubývají. Rava k tomu prohlásil: Naši studenti to vědí, ale nedbají toho. Rav Nachman bar Jicchak řekl: Jednal jsem tak a moudrost mi zůstala zachována.“

Naši učenci učí: Jaký je pořádek studia Mišny? – Moše se učil od Hospodina, přišel Aharon a Moše ho naučil jeho oddíl, poodstoupil Aharon a posadil se po levici Mošeho, vstoupili jeho synové a Moše je vyučoval jejich oddíl, poodstoupili Aharonovi synové, El'azar se posadil po Mošeho pravici a Itamar po Aharonově levici. Rabi Jehuda prohlásil: Aharon seděl vždy po Mošeho pravici. Pak vstoupili starší. Pak odstoupili starší, přišel lid a Moše ho naučil jeho oddíl. Tak došlo k tomu, že Aharon slyšel čtyři oddíly, jeho synové tři oddíly, starší dva oddíly a lid pouze jeden oddíl. Moše poodstoupil a Aharon jim opakoval svůj oddíl, Aharon poodstoupil a jeho synové jim opakovali svůj oddíl, poodstoupili Aharonovi synové a starší je naučili svůj oddíl a tím se stalo, že všichni uměli všechny čtyři oddíly. Rabi Eli'ezer z toho usoudil, že každý musí svého žáka vyučovat Zákon čtyřikrát. Neboť když tomu tak bylo s Aharonem, který se učil od Mošeho a Moše od samotného Hospodina, pak je tomu tak tím spíše s obyčejným člověkem, který se učí od obyčejného člověka.

Rabi Akiva prohlásil: Z čeho plyne, že jsme povinni učit svého žáka ústní zákon tak dlouho, až se ho naučí? Neboť je řečeno: „Uč ji (Tóru) syny Izraele“. A z čeho plyne, že ji učíme tak dlouho, až ji dovede správně opakovat? Neboť je řečeno: „A vložíš ji do jejich úst“. A z čeho plyne, že jsme povinni poskytnout mu srozumitelný výklad? Neboť je řečeno: „Toto jsou právní ustanovení, která jim předložíš“.

„Rabi Jehušu'a ben Korcha řekl: Ten, kdo studuje Tóru, ale neopakuje si ji, podobá se člověku, který sije, ale nesklízí.

Rabi Jehošu'a řekl: Každý, kdo se učí Tóru, ale zapomíná ji, podobá se ženě, která porodila, ale hned pohřbila.“

„Avot de-rabi Natan“, kap. 24

„Eliša ben Avuja říkal: Slova Tóry se získávají stejně obtížně, jako zlaté nádoby, pozbytý je však lze tak snadno, jako nádoby skleněné, neboť je řečeno (Job 28/17): „Nedá se srovnat zlato se sklem“. Jaká je vlastnost zlaté nádoby? – když se rozbije, může se opravit, ale skleněnou již opravit nelze, leč by se vrátila do svého původního stavu. Jak však vyložíme druhou část zmíněného verše „a její náhradou je nádoba z ryzího zlata“? – v tom smyslu, že každý, kdo se usilovně zabývá slovy Tóry a plní je, tomu tváře září jako ryzí zlato, avšak tomu, kdo se jimi pouze zabývá, ale neplní je, tomu tváře ztmavnou jako sklo.“ Dále řekl: Člověk může studovat Tóru dvacet let, ale zapomenout ji může ve dvou letech. Kdo sedí a studuje šest měsíců, ale neopakuje to, čemu se naučil, bude prohlašovat nečisté čistým a čisté nečistým. Kdo sedí a studuje dvanáct měsíců, ale ne-

opakuje to, čemu se naučil, začne si plést výroky učenců. Kdo sedí a studuje osmnáct měsíců, ale neopakuje to, čemu se naučil, zapomene názvy traktátů. Kdo sedí a studuje dvacetčtyři měsíce, ale neopakuje to, čemu se naučil, zapomene jména kapitol. A protože prohlásil nečisté za čisté a čisté za nečisté a zaměnil učence navzájem a zapomněl začátky traktátů a jména kapitol, skončí tak, že bude sedět a mlčet. O takovém člověku prohlásil král Šlomo (Př. 24/30–31): „Šel jsem kolem pole muže lenivého, kolem vinice člověka bez rozumu a hle, byla celá zarostlá plevellem, celý její povrch pokrývaly kopřivy a její kamenná zeď byla pobořená“ – a protože spadla zeď vinice, hned celá vinice zpustla.“

V traktátu „Šabat“, fol. 104a, se zachoval zajímavý popis způsobu, jakým byly děti v základní škole vyučovány hebrejské abecedě. Jednotlivá písmena abecedy jsou nejen spojována kvůli snazšímu zapamatování si slov, ale i s náboženským etickým poučením. Tak se děti naučily kromě abecedy i některé ze zásad judaismu.

„Naši učitelé řekli rabimu Jehošu'ovi ben Levimu: dnes přišly do školy děti a říkaly takové věci, jímž podobné nebyly vysloveny ani v době Jehošu'i bin Nuna:

- Alef, bejt – uč se Tóře (hebr. elaf bina, tato slova začínají alef-bet).
- Gimel, dalet – prokazuj chudým skutky milosrdenství (hebr. gmol dalim). Proč je dřík písmenka gimel natažen směrem k daletu? Protože takový je způsob konajícího skutky milosrdenství – spěchat za chudáky. A proč je dřík písmenka dalet obrácen směrem ke gimelu? Protože chudý se musí obrátit na toho, kdo činí skutky milosrdenství. A proč je horní část písmenka dalet odvrácena od gimelu? Protože máme poskytovat almužnu skrytě, abychom potřebné neuvedli v zahanbení.
- Hej-vav – to je jméno Hospodinovo (obě písmena jsou součástí tetragramatonu⁴²) a symbolizují tak Boží jméno.
- Zajin, chet; tet, jod; kaf, lamed – (jsou to začáteční písmena, případně další písmena následujících hebrejských slov: zan otcha – chen otcha – mejtiv lecha – noten lecha jeruša – košer lecha keter – le-olam ha-ba, která znamenají:) jestliže činíš tak (jak je uvedeno výše), pak tě Hospodin živí, je ti milostivě nakloněn a činí ti dobré a dává ti dědictví a zhotovuje pro tebe korunu pro svět budoucí.
- Mem otevřené, mem zavřené (tzn. dva druhy písmene mem v hebrejské abecedě) – z nich se učíme, že Tóra obsahuje výroky otevřené (tzn. prosté, všem srozumitelné) a výroky zavřené (jejichž smysl každý nechápe).
- Nun zahnuté, nun prosté (tzn. dva druhy písmene nun v hebrejské abecedě) – naznačuje, že jsou věřící ohnutí a napřimění a to je pro nás poučením, že pokud je někdo věrný Hospodinu, když je ohnutý, zdeptaný nepřízní doby, pak jím zůstne i v dobách, kdy je napřiměný, tzn. tehdy, když je mu dobře. Jiný výklad: ohnutý, tzn. skromný a neokázalý, se nakonec stane věřícím vzpřiměným, to jest odhaleným očím všech lidí.
- Samach, ajin – podporuj chudé (hebr. smoch ani'im). Jiný výklad: Učiň si znamení v Tóře a osvoj si ji (hebr. Simanin ase ba-Tora).
- Pej zatočené, pej prosté (tzn. dva druhy písmene pej v hebrejské abecedě) – otevřená ústa (hebr. pej patuach), zavřená ústa (pej satum); někdy je dobré ústa otevřít a promluvit, jindy je naopak lepší ústa zavřít a mlčet.
- Cade ohnuté, cade prosté (tzn. dva druhy písmene cade v hebrejské abecedě) – spravedlivý ohnutý a spravedlivý napřiměný (hebr. cadik kafuf, cadik pašut). Má to snad být totéž, jako ohnutý a vzpřiměný věřící?! Písmo si přidalo k jednomu ohnutí ještě jedno další. Vyplývá z toho, že jsme Tóru přijali se skloněnými hlavami, s velkou pokorou a bohabojností.
- Kof, reš – kadoš (svatý), raša (hříšník). Proč má písmenko kof odvrácenou horní část od reš? Pravidl Hospodin, budiž veleben: Nemohu pohlížet na hříšníka. A jaký je důvod to-

⁴²) Tetragram = čtyřpísmenné jméno Boží vyskytující se v hebrejských biblických textech.

ho, že korunka v horní části kof je obrácena k písmenku reš? Pravidl Hospodin, buďž veleben: Jestliže se bude kát, pak mu zhotovím korunu stejnou, jako je má vlastní. A proč je dřík písmenka kof oddělen od jeho horní části? Protože jestliže se hříšník bude kát, ať vstoupí touto skulinou. Ptají se však: A co když vstoupí jinou skulinou? (písmeno kof je totiž otevřeno na dvou místech). Odpověď lze nalézt ve výroku Reš Lakiše, který prohlásil: Jaký je význam výroku Písma (Př 3/34): „Vysmívá se posměváčkům, pokorným však dává milost“? – Jestliže se chce někdo znečistit, pak mu v tom nebesa nebrání a otevřou mu skulinu, avšak jestliže se někdo chce očistit, pak mu v tom nejen nebrání, ale navíc mu pomáhají.

Šin, tav – šeker (lež), emet (pravda; tav je koncovým písmenem tohoto slova). Co znamená, že slovo šeker sestává z písmen, která v abecedě stojí vedle sebe, zatím co písmena slova emet jsou v abecedě od sebe vzdálena? – Je tomu tak proto, abychom si uvědomili, že lež je snadné nalézt, zatím co s pravdou tomu tak není. A co znamená, že slovo šeker stojí na jedné noze (spodní křik písmena kof tvoří jakoby vyčnívající nožičku), zatímco slovo emet stojí na širokém základě (všechna písmena tohoto slova stojí svými základnami na řádku)? Je tomu tak proto, že pravda má pevné trvání, zatím co lež je vratká.“

Rozdělení studijní látky

Učenci Mišny a Talmudu diskutovali v souvislosti s výukou a studiem i o tom, kdy má žák a student začít se studiem té které části ústní Tóry a zabývali se i problémem, jakým způsobem je třeba dělit čas určený ke studiu jednotlivých částí ústní Tóry.

Následující texty jsou z traktátu Mišny „Pirkej avot“ („Výroky otců“), kap. 5, mišna 25 a z talmudického traktátu „Kidušin“ („Oddavky“), fol. 30a.

„Jehuda ben Tejma říkal: pětiletý – k Písmu, desetiletý – k Mišně... patnáctiletý – k Talmudu....“

Komentář:

Podle některých výkladů má být hoch v pěti letech přiveden do školy, aby se naučil číst a mohl začít se studiem Bible. Avšak podle jiného názoru by se chlapec měl naučit písmena již ve třech letech a po dosažení věku pěti let by již měl začít se studiem Tóry. Oporu pro své tvrzení nacházeli jeho zastánci ve výkladech midrášů Tanchuma a Vajikra raba. V knize Leviticus (Vajikra), 19, 23 stojí: „Až přijдете do země a budete sázet všeliký strom jedlý, ponecháte jako předkožku plod jeho. Po tři roky bude vámi považován jako neobřezaný, nebude požíván.“ A o plodu Tóry hovoří Písmo následujícím způsobem (Př 27/18): „Kdo hlídá fíkovník, bude jíst jeho plody.“ V Písmu je dítě přirovnáváno ke stromu, příchod do země symbolizuje narození dítěte a na dítě platí, že po celé tři roky je nám jako předkožka (tzn. zakázané), avšak když vstoupí do čtvrtého roku, bude posvěceno ku chvále Boží, tzn. začne se učit písmena. A dále je v Písmu řečeno (Lv 19/25): „Roku však pátého smíte jísti plod jeho, aby vám množil úrodu svou“ – tzn., že chlapec rozšíří své učení a začne s četbou Písma.

Poté, co se chlapec věnoval pět let studiu Písma, začne studovat Mišnu. A na základě čeho stanovil autor výše uvedeného výroku dobu pěti let? Na základě traktátu „Chulin“ („Všední“), fol. 24a, kde je řečeno: „Ten žák, který nespátí příznivé znamení ve svém studiu po dobu pěti let, již ho neuvidí (tzn. kdo nemá úspěchy ve studiu po dobu pěti let, již je mít nebude).“

Kidušin 30a:

„Prohlásil rav Safra jménem rabi Jehošu'i ben Chananji: Jaké učení halachy (náboženského práva) můžeme vyvodit z výroku Písma (Dt 6/7): „Budeš je vštěpovat svým synům“. Vštěpovat – „vešinantam“ – nečti „ve-šinantam“, ale „ve-šilaštam“ – ztrojnásob je. Necht' člověk vždy dělí své roky na tři části: jednu z nich ať věnuje Písmu, druhou Mišně a třetí Talmudu. – Kdo však ví, jak dlouho bude žít?! – To není třeba vědět, neboť pokyn se netýká let, ale dní (tzn., že máme rozdělit každý den do tří částí a v nich pak studovat příslušnou látku).“

S jakou částí Písma žáci začínají své studium, dozvídáme se z výkladu ke knize Leviticus, midráše „Vajikra (Leviticus) raba“, 7, 3.

„Rav Asi prohlásil: Proč žáci začínají studium s Torat kohanim (Leviticus) a nezačínají s knihou Berešit (Genesis)? – Proto, že žáci jsou ještě čistí (bez hříchu) a oběti (o nichž pojednává kniha Leviticus) jsou také čisté. Ať tedy přijdou čisti a zabývají se čistým.“

Prameny období Mišny a Talmudu zdůrazňují, že je důležité začít se studiem v mládí a nespoléhat na to, že to, co člověk zanedbal, dohoní v pokročilém věku. Vybrané texty jsou z mišnického traktátu „Pirkej avot“ („Výroky otců“), kap. 4, mišna 25, mimokanonického traktátu Talmudu „Avot de-rabi Natan“ („Komentář k Avot od rabi Natana“), kap. 24.

„Pirkej Avot“ kap. 4, mišna 25:

„Eliša ben Avuja řekl: Čemu se podobá ten, kdo se učí jako dítě? – Inkoustu, jímž je popsán nový papír. A čemu je podobný ten, kdo se učí jako stařec? – Inkoustu, jímž byl popsán papír, z něhož bylo odstraněno již jednou napsané.“

Komentář:

Písmo na novém papíru je jasné a nelze ho tak snadno vymazat. Takové je i učení v dětství, které si člověk trvale vryje do paměti a nelze je tak snadno zapomenout.

Naopak na papíře, z něhož již bylo odstraněno to, co na něm bylo jednou napsáno, je písmo nejasné, obtížně čitelné a snadno se vymaže. Stejně je i učení ve stáří, které si člověk dobře nezapamatuje a rychle ho zapomíná. Naši učenci přirovnávají studium v mládí k tomu, co je vyryto do kamene a studium ve stáří k tomu, co je narýsováno do písku.

„Avot de-rabi Natan“, kap. 24.

„Eliša ben Avuja říkal: Tomu, kdo studuje Tóru od dětství, pronikají její slova do krve a z jeho úst vycházejí srozumitelná. Avšak ten, kdo studuje Tóru teprve ve stáří, tomu její slova neproniknou do krve, ani nevycházejí srozumitelná z jeho úst. To je i význam toho, co nalézáme řečeno v Příslovích: „Jestliže po nich (slovesch Zákona) netoužíš v mládí, jak bys jich mohl dosáhnout, když zestárneš.“

Protože studovat je potřeba začít od mládí, vyvstala i otázka, čemu je třeba dát přednost: studiu Tóry, či sňatku? Oba příkazy, týkající se povinnosti studia a založení rodiny patří k základním sloupům judaismu. Následující text se nachází v talmudickém traktátu „Kidušin“ („Oddavky“), fol. 29b:

„Naši učitelé učí: stojí-li před povinností studovat Tóru a oženit se, čemu dá přednost? – Ať se nejprve učí Tóru a pak ať se ožení. Avšak když se nemůže učít Tóru bez ženy, pak ať se napřed ožení a teprve poté studuje Tóru. Rav Jehuda rozhodl jménem Šmu'ela: platným ustanovením (halachou) je: nejprve se ožení a pak studuje Tóru. Rabi Jochanan namítl: bude mít mlýnské kameny na krku (tzn. bude muset se starat o obživu rodiny) a má se zabývat Tórou?! – Mezi oběma učenci není však rozpor. To, co řekl Šmu'el, se týká nás Židů žijících v Babylónii a to, co prohlásil rabi Jochanan, se týká Židů, kteří žijí v Erec Jisra'el (protože tam mají potíže se zajišťováním obživy, které se tak stává jhem znesnadňujícím studium Tóry).“

Učitelé a žáci – jací jsou a jací by měli být

Texty z období Mišny a Talmudu konstatují a hodnotí různé vlastnosti učitelů a jejich žáků.

Z traktátu Ta'anit 8a na základě výkladu biblického verše Koh 10/10 vyplývá, že učitel by měl být k žákům přívětivý a přátelský. V opačném případě to žákům ztěžuje studium.

„Řekl Rava: Jestliže jsi se setkal s žákem, pro něhož je studium těžké jako železo – pak je to kvůli jeho učiteli, který vůči němu neprojevuje přívětivost a přátelství, neboť je řečeno (Kaz. 10/10): „A on nenaostřil (tzn. nenaladil přívětivě) ostří (hebr. panim, což znamená tváře, ale také ostří).“ Jaký prostředek nápravy pro něho existuje? – Ať si zjedná množství přátel a vysílá je, aby mu získali přátelství jeho učitele, neboť je řečeno (ibid.): „Je nutno na-

pnout více síly“. A dále (ibid.): „Předností přípravy je moudrost“ – to tím spíše, když připraví učitel své činy od samotného počátku.“

V traktátu „Pesachim“ („Pesachovi beránci“), fol. 117a, diskutují učenci o tom, jaké má být duševní naladění učitele a jeho žáků při výuce.

„Boží přítomnost – Šchina – nespočívá ani na člověku líném, ani když se směje, ani na lehkomyslném, ani když vede plané řeči, ale pouze na tom, který pocítuje radost z příkazu (micvy), neboť je řečeno (2. Král. 3/15): „Ale nyní mi přiveďte hudebníka. Když hudebník hrál, byla nad Elišou Hospodinova ruka.“ Rav Jehuda prohlásil jménem Rava: To platí i v případě haláchy (právní látky ústní Tóry, která byla hlavní učební náplní škol). A rav Nachman k tomu dodal: Též o dobrém snu. – Namítli: Je tomu však skutečně tak?! Vždyť rav Gidel řekl jménem Rava: Jestliže ze rtů žáků, když sedí před svým učitelem, nekane hořkost, budou jako opařené, neboť je řečeno (Pís 5/13): „Jeho rty jsou lilie, z nichž kane tekutá myrha“ – Nečti „šošanim“ – „lilie“, ale „še-šonim“ – „kteří studují ústní Tóru“, nečti „mor over“ – „tekoucí myrha“, ale „mar over“ – „tekoucí hořkost“ – zkoušená uctivost. Toto není v rozporu s předcházejícím tvrzením, neboť příkaz o radosti z micvy (příkazu) se vztahuje na učitele, zatímco příkaz o hořkosti se týká žáků. Obojí však můžeme vztáhnout i na učitele a ani pak to není obtížné vysvětlit. „S radostí“ platí před tím, než zahájí výuku a „s hořkostí“ (ve významu vážnosti) platí, jakmile začne vyučovat. Tak se choval Raba – před tím, než zahájil výuku, pronesl něco žertovného a posluchači se rozveselili a teprve pak zahájil vlastní přednášku ve vší vážnosti.“

O tom, že učitel musí být trpělivý a žák při výuce soustředěný vypráví text z traktátu „Eruvin“ („Spojení hranic“), fol. 54b.

„Rabi Perida měl žáka, s nímž opakoval každou probranou látku čtyřikrát. Jednoho dne se na rabiho Peridu obrátili v záležitosti jakési micvy (příkazu). Rabi Perida vyučoval, ale žák mu nerozuměl. Zeptal se ho, co s ním je. Odpověděl mu: Od oné chvíle, kdy se na pána obrátili v záležitosti té micvy, nemohl jsem se soustředit, neboť jsem si stále říkal: teď učitel vstane a půjde. Na to mu rabi Perida řekl: Soustřed' se, budu tě učit. A znovu s ním probral čtyřikrát látku. Vyšla ozvěna (hlas z nebes) a zeptala se ho: Chceš, aby ti bylo přidáno čtyřista let, nebo abys ty a tvá generace obdrželi podíl na budoucím světě? Odpověděl: abychom já i moje generace obdrželi podíl na budoucím světě. Hospodin, budiž veleben, přikázal: dejte mu to i to.“

Učitel měl být na výuku dobře připraven, aby byl schopen pohotově reagovat na dotazy svých žáků. K tomu se vztahuje text z traktátu „Kidušin“ („Oddavky“), fol. 30a.

„Naši učitelé učí: Slova „ve-šinantam“ – „budeš je vštěpovat“ (Dt 6/7) znamenají: aby slova Tóry byla v tvých ústech naostřená. Aby, když se tě někdo na něco zeptá, nezačal jsi koktat a nedal jsi mu váhavou odpověď, ale řekl mu to hned, neboť je řečeno (Př 7/4): „Moudrosti řekni: Jsi moje sestra“ (ve významu: je tak sběhlý v moudrosti, že ji zná jako svou vlastní sestru).

Schopnosti žáků, rozdělené podle jejich nadání, chápání a paměti, jsou obsahem mišnického traktátu „Pirkej avot“ („Výroky otců“), kap. 5, mišna 15, zatímco v téže kapitole, mišně 18 jsou žáci rozděleni podle toho, jak jsou schopni logicky uvažovat a rozlišovat správné od nesprávného.

Pirkej avot 5/15

„Čtyři jsou typy žáků: snadno nabývá a snadno pozbývá – ztráta je větší než zisk. Obtížně nabývá a obtížně pozbývá – zisk je větší než ztráta. Snadno nabývá a obtížně pozbývá – to je dobrý úděl. Obtížně nabývá a snadno pozbývá – to je zlý úděl.“

Komentář:

Snadno nabývá a snadno pozbývá – ztráta je větší než zisk. Rychle chápe to, co studuje, ale také to rychle zapomíná, jeho ztráta je tedy větší než jeho zisk, protože z toho, co pochopí a naučí se, nemá velký užitek.

Obtížně nabývá a obtížně pozbývá – zisk je větší než ztráta. Chápe pomalu a učí se obtížně, avšak jeho velké úsilí nese plody, protože to, co pochopil a naučil se, nezapomíná. Jeho zisk je tedy větší než ztráta.

Snadno nabývá a obtížně pozbývá – to je dobrý úděl. Takový člověk má pro své nadání všechny předpoklady, aby se z něho stal velký učenec.

Obtížně nabývá a snadno pozbývá – to je zlý úděl. Takový člověk, který chápe a učí se jen s obtížemi, musí vynakládat velké úsilí na obojí – pochopení i zapamatování.

Pirkej avot 5/18

„Čtyři jsou typy těch, kdo sedávají před učenci: Houba a trychtýř, cedník a řešeto. Houba – ten, který všechno vsákne, trychtýř – ten, který na jedné straně přijímá a na druhé vypouští, cedník propouští víno, ale zadržuje kvasinky, řešeto – ten, který propouští moučný prach, ale zadržuje dobrou mouku.“

Komentář

Houba – tak jako houba do sebe vsákne jakoukoliv tekutinu, ať je průzračná nebo kalná, tak i někteří žáci vstřebávají vše, co slyší, aniž by dovedli rozlišit mezi tím, co je správné a co nesprávné. Trychtýř – tak jako trychtýř vše přijímá, ale hned vypouští, tak i někteří žáci přijímají vše od svého učitele, ale hned to zapomínají.

Cedník – to jsou ti žáci, kteří zapomínají podstatné, ale pamatují si nepodstatné.

Řešeto – žáci podobající se řešetu jsou schopni vybrat a vytřídit vše, co slyší, tzn. rozlišit pravdu od lži a nicoty.

Jiný výklad se nachází ve 40. kapitole mimokanonického traktátu „Avot de-rabi Natan“ („Komentář k Avot od rabi Natana“): „Jsou čtyři povahové rysy těch, kdo sedají před učenci: ti, kdo se podobají houbě, ti, kdo se podobají řešetu, ti, kdo se podobají trychtýři a ti, kdo se podobají cedníku. Kdo jsou ti, co se podobají houbě? To jsou žáci, kteří sedí před učenci a studují Bibli, Mišnu, midráš, halachot a agadot a tak jako houba vsakuje vše, tak i oni do sebe vše vstřebávají. A kdo jsou ti, co se podobají řešetu? To jsou žáci, kteří sedí před učenci a poslouchají výklady Bible, Mišny, midrášů, halachy a agady a tak jako řešeto propouští moučný prach, ale zadržuje dobrou mouku, tak i oni propouštějí špatné, ale zadržují dobré. A kdo jsou ti, co se podobají trychtýři? To jsou hloupí žáci, kteří sedí před učenci a poslouchají výklady Bible, Mišny, midráše, halachy a agady a tak jako trychtýř na jedné straně přijímá a na druhé vypouští, tak i oni jedním uchem slyší a druhým jim to jde ven. A kdo jsou ti, co se podobají cedníku? To jsou bezbožní žáci, kteří sedí před učenci a poslouchají Bibli, Mišnu, midráš, halachu a agadu a tak jako cedník propouští víno, tak i oni propouštějí dobré, ale zadržují špatné.“

V témže traktátu, kap. 4, mišny 26 a 27 diskutují dva z učitelů mišny o tom, zda má být učitelem pouze zralý muž, či zda může vyučovat i mladík.

„Rabi Jose bar Jehuda z Kfar ha-Bavli řekl: Čemu se podobá ten, kdo se učí od mladíků? – tomu, kdo pojídá trpké hrozny a pije víno z lisu. A čemu se podobá ten, kdo se učí od starců? – tomu, kdo pojídá zralé hrozny a pije staré víno.

Rabi Me'ir řekl: Nedívej se na džbán, ale na to, co je v něm. Nový džbán může být plný starého vína a ve starém nemusí být ani víno mladé.“

Komentář:

Učení mladíků přirovnal rabi Jose bar Jehuda k hroznům, které dostatečně nevyzrály a z nichž trnou zuby a k vínu z lisu, které ještě kvasí a je smíšeno s kvasinkami. Podobně i moudrost mladíků se ještě nezformovala, jejich rozum není ještě dostatečně zralý a oni sami jsou ještě plni chyb a nejistot.

Naopak chuť zralých hroznů a starého vína je dobrá a v ústech příjemná. Taková je i moudrost starců, která je již zformovaná a jasná a jejich mysl vyrovnaná. Jisra'el ben Gedalja Lipschütz, autor komentáře „Tif'eret Jisra'el“ („Nádhera Jisra'ele“) k tomu vykládá: „Ten, kdo pojídá nezralé hrozny, pocítuje ihned jejich kyselou chuť, ale ten, kdo pije víno přímo z lisu, pocítuje v ústech příjemnou sladkou chuť, ale pak mu působí bolesti na střevech. Stejně je tomu i s učením mladíků: některá z jejich slov nelze hned od počátku přijmout, protože je z nich patrné, že rozum mladíků nevyspěl tak, jak je tomu třeba. Avšak jsou i slova, která se zpočátku jeví jako přijatelná, ale při

blížejším zkoumáním zjistíme, že se zakládají na nicotě. Učení starců je však jiné a jejich slova obsahují dvojí výhodu: ta slova, která jsou příjemná pro ty, kdo je poslouchají, budou pro ně dobrá i později a také ta slova, která nepochopí ihned, přijmou později, až se do nich zahlubají.“

Naopak rabi Me'ir (a podle některých vyslovil tento výrok rabi Jehuda ha-Nasi, redaktor kano-nické Mišny) oponuje názorům rabi Jose bar Jehudy a domnívá se, že tak, jako nelze určit kvalitu vína podle džbánu, v němž se nachází, tak ani není možno hodnotit učenost člověka podle jeho věku. Jako nový džbán může být plný starého dobrého vína, tak i mladíci mohou být plni takové moudrosti a jako ve starém džbánu nemusí být ani mladé víno, tak i starcům může chybět jakékoli vědění, nebo pokud nějaké mají, může být zmatené.

Chvályhodnou vlastností je touha po vzdělání, o níž vypráví traktát „Pesachim“ („Pesachoví beránci“), fol. 112a.

„O pěti věcech poučil rabi Akiva, když byl ve vězení, rabiho Šim'ona ben Jochaje. Nejprve se na něho rabi Šim'on ben Jochaj obrátil s prosbou: Pane, vyučuj mne Tóře. Na to mu rabi Akiva odpovéděl: Nebudu tě vyučovat, neboť Římané výuku zakázali a on se obával, že by svého žáka vystavil nebezpečí. Na to mu Šim'on ben Jochaj řekl žertem: Jestli mě nebudeš vyučovat, řeknu to svému otci a ten tě vydá Římanům (hrozba není míněna vážně, neboť rabi Akiva je již uvězněn). Na to mu rabi Akiva odpovéděl: Synu, více než tele touží pít, chce ho kráva napájet (tzn. má touha tě vyučovat je silnější než tvá touha se učit) a Šim'on ben Jochaj odvětil: Cožpak není v nebezpečí tele?! Rabi Akiva řekl: když trváš na svém, řeknu ti několik slov: Jestliže se chceš udusit, musíš se pověsit na vysoký strom (tzn. chceš-li pronést něco, co by ostatní přijali, použij k tomu citát autority). A když vyučuješ svého syna, používej k tomu knih, v nichž nejsou omyly. Ptají se: Co tím měl na mysli? Na to odpovéděl Rava, a někteří říkají, že to byl rav Mešarja: to se týká vyučování něčeho nového – jestliže se na počátku výuky vloudí chyba, těžko ji vykořeníme.“

Důležitost výuky a studia

V židovských pramenech se často nacházejí pasáže i kratší výroky, v nichž je vysoce oceňováno šíření vědomostí Božího zákona, jehož studium zachovává existenci Židů. Dokumentují to následující ukázky z traktátů „Bava meci'a“ („Prostřední brána“), „Kidušin“ („Oddavky“) a midraše „Berešit raba“ („Velký výklad Genese“).

„Bava meci'a“ fol. 85b.

„Reš Lakiš označoval pohřební jeskyně našich učitelů. Když našel jeskyni rabi Chiji, zmizela mu před očima. Zesmutněl a řekl: Pane světa! což jsem nezkoumal Tóru stejně jako on?! Vyšla ozvěna (hlas z nebes) a řekla mu: Jako on jsi Tóru zkoumal, ale ne jako on jsi Tóru šířil. Vypráví se: když disputoval rabi Chanina s rabi Chijou, řekl Chanina Chijovi: Se mnou se přeš?! vždyť kdyby Tóra, nedej Bože, měla být zapomenuta v Izraeli, navrátím jí zpět svým studiem. Na to mu odpovéděl rabi Chija: Se mnou se přeš?! – když jsem to já, který zabránil tomu, aby Tóra byla zapomenuta v Jisra'eli. Co proto činím? – jdu a seji konopí, vyrábím z něho síť, chytám do nich jeleny a jejich masem živím sirotky. A z kůže jelenů vyrábím svitky, na něž píše Pět knih Tóry. Jdu do města a vyučuji pět dětí Pěti knihám Tóry a šest dětí šesti pořádkům Mišny. A říkám jim: Než se sem znovu vrátím, uče se vzájemně Tóře a jeden druhého vyučujte Mišnu. A tak přispívám k tomu, aby Tóra nebyla zapomenuta v Jisra'eli. K tomu poznamenávají: To měl na mysli Rabi (Jehuda ha-Nasi), když prohlásil: Jak velké jsou činy rabiho Chiji!“

„Kidušin“, fol. 30a.

„Rabi Jehošu'a ben Levi řekl: V každém, kdo vyučuje svého syna Tóru, spatřuje Písmo toho, kdo jakoby obdržel Zákon přímo z hory Sinaj, neboť je řečeno (Dt 4/9): „Seznámíš s nimi své syny a syny svých synů“ a hned vzápětí (Dt 4/10): „Den, který jsi stál před Hospodinem, svým Bohem, na Chorevu.“

„Berešit raba“, 65, 20

„Prohlásil rabi Aba bar Kahana: Na tomto světě nepovstali větší filozofové, než byl Bal'am ben Be'ora a Avnimos z Gadary. U něho se shromáždili všichni modloslužebníci a řekli mu: Porad' nám,

jak se můžeme úspěšně spojit proti tomuto lidu Jisra'ele. Na to jim odpověděl: Jděte a obcházejte jejich synagogy a jejich školy. Jestliže tam naleznete žáky, kteří se hlasitě učí, nebude ve vašich sílách se proti nim s úspěchem spojit, neboť takto jim přislíbil jejich praotec Jicchak, když jim řekl: „To je hlas Jákobův“ a význam toho je, že v době, kdy bude Jákobův hlas zaznívat v synagogách, jsou ruce Ezaovy bezmocné, kdyby však tento hlas utichl, pak je budete schopni přemoci.“

A protože židovská tradice tak vysoko hodnotí výuku a studium, měla stejně tak v úctě ty, co byli a jsou jeho nositeli – učitele a jejich žáky. Dokládají to následující úryvky z mišnického traktátu „Pirkej avot“ („Výroky otců“) a traktátu „Šabat“, jimiž celý výbor uzavíráme.

„Pirkej avot“, kap. 6, mišna 3.

„Ten, kdo se od svého druhu naučil třeba jen jednu kapitolu, nebo jednu halachu, nebo jeden verš, nebo jeden výrok, nebo dokonce jen jediné písmenko, musí mu prokazovat poctu, protože tak jsme to shledali u Davida, krále Jisra'ele, který se od Achitofela nenačil více než pouhé dvě věci, a přesto ho nazýval svým učitelem, svým druhem a svým přítelem, neboť je řečeno (Ž 5/14): „Jsi to však ty, člověk jako já, můj druh a přítel.“ A to nás vede k úsudku „od jednoduššího ke složitějšímu“: Když David, král Jisra'ele, který se od Achitofela naučil pouze dvě věci, ho již nazýval svým učitelem, svým druhem a svým přítelem, pak tím spíše ten, kdo se naučil od svého druhu celou jednu kapitolu, nebo jednu halachu, nebo jeden verš, nebo jeden výrok, nebo dokonce jen jediné písmenko, mu musí prokazovat poctu. Avšak pocta není nic jiného, než sama Tóra, neboť je řečeno (Př 3/35): „pocta připadne moudrým za dědictví“ a (Př 28/10): „dokonalí zdědí dobré.“ A dobré neznámá nic jiného než Tóru, neboť je řečeno (Př 4/2): „Vždyť jsem vám dal dobré učení, neopouštějte mou Tóru.“

„Šabat“, fol. 119b.

„Řekl rabi Jehuda: Jeruzalém byl zrušeno proto, že v něm znevažovali učence, neboť je řečeno (2. Par. 36/16): „Oni však Boží posly zesměšňovali... a nebyl nikdo, kdo by ho zhojil.“ – Co to znamená „a nebyl nikdo, kdo by ho zhojil“? Prohlásil rav Jehuda jménem Rava: Každý, kdo znevažuje učence, nenalézá lék na svou ránu.“

„Řekl rav Jehuda jménem Rava: Jaký význam má biblický výrok (1. Par. 16/22): „Nedotýkejte se mých pomazaných, ublížit mým prorokům se chraňte“ „Nedotýkejte se mých pomazaných“ – Pomazaných – tzn. žáků a „ublížit mým prorokům se chraňte“ – prorokům – tzn. učencům.

Řekl Reš Lakiš jménem rabi Jehudy ha-Nasiho: Svět existuje pouze kvůli dechu žáků.

Rav Papa položil otázku Abajemu: Jak je to s mým studiem a s tvým studiem (tzn. proč slova Tóry, která studujeme my dospělí, mají menší hodnotu než slova Tóry, která se učí děti)? Odpověděl mu: Dech, v němž je hřích, se nepodobá dechu, v němž není hřích.

Řekl Reš Lakiš jménem rabiho Jehudy ha-Nasiho: Žáky neodvracíme od studia ani pro stavbu Chrámu.

Řekl Reš Lakiš rabi Jehudovi ha-Nasimu: Tuto tradici jsem obdržel od mých předků, ale někteří tvrdí, že řekl: od tvých předků. Každé město, v němž nejsou žáci, bude zrušeno. Ravina řekl: proklejí ho.“

PRAMENY

1. Bible. Písmo svaté Starého i Nového zákona. Ekumenický překlad. Praha 1985.
2. Pirkej avot. Výroky otců. Traktát Babylónského talmudu s paralelním českým překladem a komentářem. Praha, Sefer 1994.
3. Talmud bavli. Nenukad u-mevo'ar u-meturgam al-jdej ha-rav Adin Steinsaltz. Ha-Nachon ha-jisra'eli le-pirsumim talmudi'im. Jerušalajim.
4. Der Babylonische Talmud. Neu übertragen durch Lazarus Goldschmidt. Berlin s. a.
5. Talmud bavli. Vilna, Rom 1883, přetisk Jerušalajim s. a.
6. Mídraš raba. Vilna s. a. Přetisk s. a. et l. (Jerušalajim).

LITERATURA

1. Strassburger, B.: Geschichte der Erziehung und des Unterrichts bei den Israeliten. Von der vortalmudischen Zeit bis auf die Gegenwart. Mit einem Anhang: Bibliographie der jüdischen Pädagogie. Breslau 1885.
2. Ster, J.: Die talmudische Pädagogik als Wegweiser. Für Schule und Haus im Lichte der Gegenwart dargestellt. Breslau 1915.
3. Cohen, A.: Everyman's Talmud. Schocken Books. New York 1975.
4. Steinsaltz, A.: The Talmud. The Steinsaltz Edition. A Reference Guide. New York 1989.
5. Encyclopaedia Judaica. Das Judentum in Geschichte und Gegenwart. Sechster Band. Verlag Eschkol A.-G. Berlin 1930.

